

Sovětské vojenské umění v první polovině roku 1944

V letošním roce uplyne 35 let od doby, kdy na rozsáhlém území Sovětského svazu probíhaly úspěšné operace sovětských vojsk proti fašistickým agresorům v pátém roce druhé světové války.

Cílem tohoto článku je objasnit, na základě hlavních vojenskopolitických událostí v období od prosince roku 1943 do května roku 1944, formy a způsoby ozbrojeného zápasu na sovětsko-německé frontě, které měly rozhodující vliv na vojenské umění.

V tomto poměrně časově krátkém období došlo k významným událostem, které měly zásadní vliv na politiku a strategii válčících států. V důsledku vítězství sovětských ozbrojených sil v roce 1943 mění se v zimě a na jaře 1944 charakter válečné činnosti: Sovětská armáda přechází k útočné činnosti na široké frontě a nepřítel se snaží organizovat strategickou obranu. To mělo největší vojenskopolitický a morálně psychologický význam. Ztrátu jednoho postavení za druhým a ústup hitlerovské armády, donedávna na Západě pokládané jako neporazitelné, přijímalo hlavní velení nepřítel jako nevyhnutelnou katastrofu, zatímco tábor přátel a spojenců Sovětského svazu v boji s fašismem jako předzvěst blížícího se vítězství.

Hlavním výsledkem událostí tohoto období bylo ztroskotání obranné strategie nepřítelů především na rozhodujícím směru ozbrojeného zápasu — na sovětsko-německé frontě. Hitlerovští stratégové počítali s tím, že přechodem ke strategické

obraně se jim podaří udržet obsazená území a po získání času zmobilizovat všechny dostupné zdroje a tak změnit průběh války ve svůj prospěch. Předpokládali rovněž, že za tuto dobu může dojít k rozkolu antihitlerovské koalice. Byly to však chybné propočty. Vývoj událostí šel jinou cestou.

Ústřední výbor komunistické strany, Státní výbor pro obranu a Hlavní stan vrchního velení s využitím dosažených úspěchů na frontě a v týlu udělaly velkou práci k rozvinutí útočných operací na široké frontě a k jejich zabezpečení vším potřebným. Tyto operace, vedené v těžkých zimních a jarních podmínkách, jsou charakteristické velkým prostorovým rozmachem, cílevědomostí, dobře promyšleným plánováním a koordinací činnosti velkých strategických uskupení.

To vše umožnilo sovětským vojskům rozbít obranu nepřítelů téměř na celé šířce fronty, zničit nejsilnější strategické uskupení nepřítelů u Leningradu a Novgorodu, na pravobřežní Ukrajině a na Krymu. Útok sovětských ozbrojených sil vedl k osvobození značné části území Sovětského svazu. SSSR znovu získal celou pravobřežní Ukrajinu a Krym, část Běloruska, sovětská vojska vstoupila do Moldavska a Estonska, vyšla na hranice s Polskem a Československem, přenesla bojovou činnost na území Rumunska. Zhroutily se naděje hitlerovských stratégů stabilizovat situaci na východní frontě. Přiblížila se doba úplného vyhnání německých fašistických okupantů ze sovětské země.

Důležitou úlohu při dosažení vítězství ozbrojených sil SSSR sehrála **sovětská vojenská věda**, která se v průběhu války obohatila o nesmírné zkušenosti a nové důležité zásady. Vysoké úrovně dosáhlo sovětské vojenské umění, které tvůrčím způsobem řešilo stanovení způsobů vedení bojové činnosti, změn podmínek války a rychlé zavádění nových poznatků do praktické činnosti ozbrojených sil. Originálním byl plán útoku v zimě a na jaře, který přijalo Politické byro ÚV komunistické strany, Hlavní velení a Hlavní stan vrchního velení na základě všestranné analýzy vojenskopolitické a strategické situace, s ohledem na značný růst ekonomické síly SSSR a zvýšení bojových možností sovětských ozbrojených sil.

Zvláštnosti zimního a jarního tažení — na rozdíl od předcházejících, která začala po těžkých obranných operacích nebo po strategické přestávce — bylo to, že **následovalo bezprostředně po úspěšném strategickém útoku** v létě a na podzim roku 1943. Velkým úspěchem sovětské strategie bylo skvělé řešení úkolů spojených s přípravou nového útočného tažení v průběhu strategického útoku. Hlavní stan využil rostoucích možností sovětské ekonomiky a vysokých morálně bojových vlastností vojáků ozbrojených sil SSSR a rozhodl zahájit útok bez operační přestávky a tak nejlépe a plně využít úspěchů, dosažených v průběhu útočných operací vedených v létě a na podzim k vedení nových rozhodných úderů na nepřátelská uskupení. Po zahájení útoku v zimě v pásmu od Finského zálivu po Černé moře, sovětské velení neumožnilo nepřátelskému velení, aby poskytl ustupujícím vojskům čas na odpočinek, na jejich stmelení a organizování pevné obrany na dosažených čarách. To všechno napomohlo dosáhnout úspěchu ve strategickém útoku sovětských vojsk a přispělo ke zmaření záměrů nepřítelů na stabilizaci fronty.

Při stanovení způsobu **vedení strategického útoku** Hlavní stan počítal s tím, že Německo mělo ještě velmi silnou a bojeschopnou armádu a rovněž mohutnou průmyslovou základnu, že kvalitativní převaha sovětských vojsk nad nepřitelem nebyla výrazná. To neumožnilo rozvinout útok současně na celé sovětsko-německé frontě. Proto byly plánovány, připraveny a postupně uskutečněny **tři strategické útočné operace**. Každá z nich se skládala z řady současných nebo postupných operací frontů nebo skupin frontů vedených v různé šířce a hloubce, které se vyznačovaly rozhodnými cíli a velkým rozmachem.

Směr hlavního úderu byl zvolen na základě všestranného zhodnocení politic-

kého, ekonomického a strategického faktoru. Hlavní úder byl veden na jihozápadním směru, což mělo za následek jednak zničení nejsilnějšího uskupení německých fašistických vojsk, jednak zásadní změnu situace na celé sovětsko-německé frontě. Byly osvobozeny důležité ekonomické prostory, což posílilo vojenskoekonomický potenciál Sovětského svazu. Postup sovětských vojsk na tomto směru do značné hloubky napomohl růstu a aktivizaci sil odporu a prohloubení krize ve státech agresivního bloku.

Hlavní stan vrchního velení se neustále staral o zabezpečení úspěchu útoku především na směru hlavního úderu. Do zahájení útoku byla na tomto směru **soustředěna více než třetina sil a prostředků**, které měly k dispozici všechny fronty na bojišti, a také všech šest tankových armád. K narůstání síly úderu frontů na tomto směru byly soustředěny i nejdůležitější zálohy Hlavního stanu. K dosažení úspěchu na hlavním směru byl veden rozhodný útok tří frontů na severozápadě a dále byla rozvinuta aktivní útočná činnost silami tří frontů ve středu sovětsko-německé fronty. V důsledku této činnosti byl nepřítel zbaven možnosti manévru a nemohl přesunout síly a prostředky z jiných směrů k odražení úderu sovětských vojsk na jihu.

Ve strategických operacích byla **operační sestava frontů** uskupena do jednoho sledu s vyčleněním rychlých skupin a silných záloh. To umožnilo na směrech hlavního úderu vytvářet dostatečně silná uskupení. Jejich sestavy zahrnovaly 50 až 60 % vševojskových svazků a dělostřelectva, které se zúčastnily operace, 60 až 90 % tanků a velkou část letectva. To zabezpečovalo převahu nad nepřitelem na těchto směrech v lidech 1,3—2,4, dělostřelectvu 1,7—2, v tancích do 4 a v letectvu 1,6—4,4 násobnou. V sestavě úderných uskupení 1. a 2. ukrajinského frontu, které ničily hlavní síly nepřátelského uskupení, současně působilo po třech tankových armádách, které vytvořily rychlé skupiny frontů. Soustředování sil a prostředků k vedení hlavního úderu v operaci umožňovalo prolamovat nepřátelskou obranu, rozvíjet útok do velké hloubky a nedovolilo nepříteli organizovat obranu na předem připravených čarách v týlu.

Formy vedení strategických operací v závislosti na situaci (poměry sil, uskupení nepřítelů, průběhu předního kraje, podmínek válčisti) byly různé. V leningradsko-novgorodské operaci údery Leningradského a Volchovského frontu byly vedeny na sbíhavých směrech s cílem obklíčit hlavní síly 18. německé armády.

Avšak v důsledku nízkého tempa průlomu taktické hloubky obrany, v důsledku toho, že v sestavě úderných uskupení nebyly silné rychlé svazky, i v důsledku složitých podmínek válčiště, které ztěžovaly dosáhnout vysokého tempa útoku, německé velení úspěšně vyvést vojska, kterým hrozilo obklíčení.

Ve strategické operaci k osvobození pravobřežní Ukrajiny bylo s úspěchem použito spojení různých forem vedení operací. V prvním jejím období (v zimním útoku) vedly Ukrajinské fronty několik současných úderů na široké frontě s cílem rozdrobit strategickou frontu nepřítele a v dalším zničit jednotlivá nepřátelská uskupení. V druhém období (na jaře) byla prolomena strategická fronta nepřítele hlubokým úderem 1. a 2. ukrajinského frontu a jejich vyjitím na předhůří Karpat. V obou obdobích rychlé svazky vycházely do boků a týlu rozdrobených uskupení nepřítele a v řadě případů je obklíčovaly. Např. úder 1. a 2. ukrajinského frontu, vedené na sbíhavých směrech, měly za následek obklíčení a zničení velkého uskupení nepřítele v prostoru Korsuň—Ševčenkivskij. 3. ukrajinský front obklíčil 6. německou armádu v prostoru Berezňogovatoje a Smigirevka a vojska 1. ukrajinského frontu — 1. tankovou armádu nepřítele v prostoru Kamenec—Podolskij.

Narůstání síly úderu ve strategických operacích. Hlavní stan vrchního velení zabezpečoval zasazováním záloh do sražení, dále i přeskupováním sil a prostředků mezi fronty. Hlavní stan předal frontům 80 střeleckých divizí, 9 tankových a mechanizovaných a 2 jezdecké sbory. Strategické zálohy Hlavní stan obnovoval, na rozdíl od předcházejících tažení, hlavně vyváděním vojsk do záloh ze stavu bojujících frontů a jejich doplňováním. Celkem za tažení v různé době bylo takto vyvedeno 12 tankových a mechanizovaných sborů, 1 jezdecký sbor a 77 střeleckých divizí.

V zimním a jarním období roku 1944, tak jako i v předcházejících letech, úspěchu v operacích bylo dosahováno společným úsilím všech druhů ozbrojených sil, které koordinoval Hlavní stan vrchního velení.

Sovětské letectvo, které vybojovalo v roce 1943 strategickou nadvládu ve vzduchu, pevně ji udržovalo; to vytvořilo výhodné podmínky k úspěšné činnosti jiných druhů ozbrojených sil. Koordinace úsilí několika armád frontového letectva a dálkového letectva představitelem Hlavního stanu (nadirženým velitelem letectva) zabezpečovala soustředování sil a po-

žadované výsledky úderů letectva v operacích. Široce a v plném rozsahu byl veden letecký útok a při obklíčení uskupení nepřítele letecké blokování, tj. formy operačního použití letectva, které vznikly v letech 1942—1943 a plně se osvědčily v bitvě u Stalingradu. Letectvo uskutečňovalo leteckou přípravu útoku a podporu pozemních vojsk, zabezpečovalo zasažení rychlých skupin frontů a armád do průlomu a jejich činnost v operační hloubce, zúčastňovalo se odrážení protiúderů nepřítele, ničení obklíčených uskupení, vedlo úderu na tylové objekty nepřítele: letiště, železniční uzly, námořní základny a průmyslová centra.

Vševojskové, tankové svazy jezdecko-mechanizované skupiny v průběhu útoku aktivněji než dříve a velkými silami byly podporovány letectvem. Na hlavním směru byla vševojsková armáda většinou podporována bitevním leteckým sborem, tanková armáda 1—2 bitevními sbory a jezdecko-mechanizovaná skupina — bitevní divizí. K zabezpečení přesné součinnosti mezi letectvem a pozemními vojsky byly z letecké armády ke vševojskovým armádám vysílány operační skupiny nebo představitelé letectva se spojovacími prostředky. Bitevní a bombardovací letectvo, díky rozvinuté síti předsunutých leteckých míst velení, mělo možnost s pomocí navedení ze země ničit malé pohyblivé objekty nepřítele bezprostředně před vojsky v útoku a stíhačí letectvo bylo přesněji naváděno na vzdušné cíle na dalekých přístupech k chráněným objektům. Dálkové letectvo bylo častěji používáno k bombardování objektů v hlubokém týlu nepřítele.

Hlavním úkolem vojsk protivzdušné obrany státu zůstala i nadále obrana velkých ekonomických, administrativních a politických center a nejdůležitějších průmyslových prostorů SSSR před úderem ze vzduchu. Současně ve spojitosti s aktivizací nepřátelského letectva na komunikacích bylo zvětšeno množství sil určených k jejich obraně ze vzduchu; přitom nejen za hranicemi frontového týlu, ale často také ve vojskovém týlu. Svazky a útvary PVO státu bránily železniční uzly, mosty, přístavy, vlaky i říční lodě za přesunu, sklady, základny, letiště, přepravy přes vodní překážky; podílely se rovněž na vzdušné blokadě nepřátelského uskupení, obklíčeného v prostoru Korsuň—Ševčenkivskij. Často působily v jednom prostoru nebo společně s vojskovými útvary PVO, letectvem frontů a námořnictvem. V takových případech roku 1943—44 působila vojska kyjevského sborového prostoru PVO při obraně přeprav přes řeku Dněpr u Kyjeva a vojska severokavkazského sborového

prostoru PVO, která bránila přepravy přes Kerčský průliv a objekty na Tamanském poloostrově.

Do března roku 1944 zúčastnily se odrazení náletů nepřátelského letectva jen útvary a svazky Západního frontu PVO a vojska Východního frontu PVO, která bránila objekty hlubokého týlu, se aktivních činností nezúčastnila. K cílevědomějšímu využívání vojsk PVO státu, i zlepšení jejich součinnosti s pozemními vojsky, frontovým a námořním letectvem byly koncem března Západní a Východní front, dále i Zakavkazský prostor PVO reorganizovány. Na jejich základě byly vytvořeny tři fronty — Severní, Jižní a Zakavkazský. Rozhraní mezi nimi neprobíhalo ze severu na jih, jak to bylo doposud, ale z východu na západ. V důsledku tohoto opatření se staly všechny tři fronty aktivnější, bránily komunikační síť v přifrontovém pásmu a objekty na osvobozeném území.

Úkoly vojskům PVO státu na celé tažení a na jednotlivé strategické operace určoval Hlavní stan s přihlédnutím k činnosti nepřítelů a zvláštnostem celkového uskupení sil a prostředků PVO na daném směru. Byly-li v leningradsko-novgorodské operaci značné jejich síly vyčleněny k obraně úderných uskupení frontů a k působení na nepřátelská vojska ve vzduchu, pak v operaci k osvobození pravobřežní Ukrajiny hlavním úkolem byla spolehlivá obrana objektů týlu a komunikací frontů, na které působilo nepřátelské letectvo hromadnými nálety. V krymské operaci měla velký význam obrana přeprav přes Kerčský průliv a Sivaš, prostorů soustředění vojsk Samostatné přímořské armády a 4. ukrajinského frontu ze vzduchu.

Hlavním principem využití vojsk PVO státu bylo jejich soustředování na nejhroženejších směrech. Např. v zimě roku 1944 polovina všech sil PVO, které působily v přifrontovém pásmu, byla soustředěna v pásmech ukrajinských frontů. Široce bylo používáno manévru silami z hloubky k organizaci PVO na osvobozeném území. Avšak v důsledku nedostatku dopravních prostředků u vojsk a nevýhodných meteorologických podmínek v zimě a na jaře roku 1944 nepodařilo se vždyčas organizovat nepřetržitou protizvůdňovou obranu vojsk a objektů v přifrontovém pásmu.

Důležitou úlohu při dosažení vítězství nad nepřítelem měl **sovětský týl a rovněž týly ozbrojených sil**. Dovedným řízením národních hospodářství státu komunistickou stranou a vládou SSSR, přednostmi socialistické ekonomiky a obětavou prací sovětského lidu byla armáda zabezpečena vším potřebným pro úspěšné vedení vá-

lečné činnosti. Za čtyři měsíce tažení bylo přepraveno po železnici jenom pro Leninogradský, Volchovský a čtyři Ukrajinské fronty více než 450 000 vagonů vojenského materiálu. Za období od ledna do března 1944 byly pro bojující armádu a k doplnění záloh Hlavního stanu přepraveny statisíce vojáků, 8546 děl a minometů a 5754 tanků a samohybných děl. Z tohoto množství byly vyčleněny ve prospěch frontů, které útočily na severozápadním a jihozápadním směru, téměř tři čtvrtiny vojáků, 62 % děl a minometů, 88 % tanků a samohybných děl.

Včasněmu zabezpečení vojsk frontů a hospodárnému využívání druhů materiálu technických prostředků, které stát dodával bojujícím armádám, napomáhala přesná, cílevědomá práce všech stupňů operačního a vojskového týlu. K nepřetržitému zásobování vojsk frontů vším potřebným, zejména municí, pohonnými hmotami, a proviantem byly využívány různé druhy dopravy. Železniční vojsko a speciální útvary Lidového komisariátu rychle obnovovaly nepřítelem silně poškozené železnice a zabezpečovaly splnění potřebného objemu přeprav. S vysokým vypětím pracovala automobilní doprava. Přesto však rozhodný postup vojsk a stále horší stav cest měly za následek zaostrávání týlů o 100 až 200 km, zvětšování vzdálenosti vojsk od stanic a zásobovacích základen. To značně ztěžovalo dodávky munice, pohonných hmot a proviantu a vyžadovalo nový způsob práce týlu. Munitu, pohonné hmoty, proviant, krmivo, léčiva, poštu a další náklady dopravovalo často frontům letectvo. K dopravě nákladů bezprostředně vojskům v podmínkách nesjízdnosti cest byly používány tanky, obrněné transportéry, traktory, tahače a rovněž povozy.

Velkou práci vykonala **služba technického zabezpečení**. Silami a prostředky opravárenských útvarů a opravárenských závodů frontů bylo vráceno vojskům mnoho poškozených tanků, samohybných děl, letounů, automobilů, traktorů, děl a minometů, což napomáhalo k udržování vysoké bojové, palebné a úderné síly vojsk v průběhu celého tažení.

Důležitou úlohu mělo i **zdravotnické zabezpečení**. Vojenští zdravotníci zachránili život statisícům raněným a nemocným a značnou jejich část navrátili vojskům.

Úspěch Sovětské armády v zimním a jarním tažení zabezpečila přesná **organizace systému strategického řízení**. Jeho základem byl dříve stanovený princip jednoty politického a vojenského řízení. Nej důležitější rozhodnutí, spojená s řízením státu a ozbrojeným zápasem na frontě, přijímaly na společných zasedáních:

Politické byro ÚV komunistické strany, Státní výbor pro obranu a Hlavní stan vrchního velení. To napomáhalo všestrannému posouzení otázek vojenskopolitické situace sovětského státu, hluboké analýze průběhu války a předvídání jejího dalšího rozvoje tak, aby odpovědné orgány mohly s větší jistotou rozpracovávat a uskutečňovat jednotnou linii v oblasti strategického řízení a zabezpečit potřebnou organizaci týlu.

Systém sovětského strategického řízení se neustále zdokonaloval. Byly používány nejpřezrálší a nejúčelnější formy práce při plánování a řízení ozbrojeného zápasu. Do rozpracování rozhodnutí byly stále více zapojovány nižší stupně velení. Hlavní stan vrchního velení, jako nejvyšší orgán velení ozbrojeným silám, přijímal rozhodnutí v nejdůležitějších otázkách vedení ozbrojeného zápasu po jejich dokonalém posouzení s veliteli a členy vojenských rad frontů, veliteli druhů ozbrojených sil a veliteli druhů vojsk.

Plány činnosti vyšších operačních svazů rovněž posuzoval a schvaloval Hlavní stan. Dále celkově kontroloval činnost ozbrojených sil, včas upreshňoval přijatá rozhodnutí, organizoval nebo obnovoval operačně strategickou součinnost, řídil přeskupování vojsk, připravoval a zasazoval do boje strategické zálohy. Hlavním stanem přijatá rozhodnutí byla včas doručována vykonavatelům ve formě směrnic, rozkazů a dílčích nařízení. Osvědčilo se vysílání představitelů z Hlavního stanu k poskytnutí pomoci frontům při právě nejdůležitějších operacích a ke koordi-

naci jejich činnosti. Hlavní stan dovedně organizoval těsnou součinnost mezi fronty, mezi vyššími operačními svazy pozemních vojsk, letectvem a vojsky protivzdušné obrany státu. To zabezpečovalo, že každý druh ozbrojených sil a každý front úspěšně splnil úkoly, a napomáhalo dosažení celkových strategických cílů.

Hlavním pracovním orgánem Hlavního stanu vrchního velení v oblasti strategického velení v ozbrojeném zápasu byl generální štáb. Zabezpečoval trvalé spojení Hlavního stanu s fronty a armádami, shromažďoval a vyhodnocoval zprávy průzkumu, údaje o situaci vlastních vojsk a připravoval Hlavnímu stanu návrhy na přijetí rozhodnutí, společně s velením frontů, druhů ozbrojených sil, druhů vojsk a řídicími orgány ústředních správ, rozpracovával plány strategických operací a jejich všestranné zabezpečení, kontroloval a pomáhal vojskům při vedení operací, koordinoval činnost ústředního aparátu a organizoval práci operačně strategického týlu.

Na Teheránské konferenci, poprvé za léta války, bylo rozhodnuto sladit úsilí ozbrojených sil tří hlavních států protihitlerovské koalice. Závazky západních velmocí otevřít v květnu 1944 druhou frontu v Evropě a Sovětského svazu zahájit útok přibližně v té době, kdy začne aktivní činnost na Západě, tvořily základ strategické součinnosti sovětských ozbrojených sil se spojeneckými ozbrojenými silami s cílem zničit wehrmacht a jeho spojence v Evropě.

Sovětské vojenské umění bylo tak v první polovině roku 1944 obohaceno zkušenostmi z přípravy a úspěšného vedení útočného tažení velkého rozmachu bez operační přestávky po předcházejícím strategickém útoku. Vojska získala bohatou praxi z přípravy útočných operací v krátkých lhůtách a v překonávání řek v podmínkách jarních povodní. Velkých výsledků bylo dosaženo díky rostoucím možnostem Sovětského svazu, moudrému řízení komunistické strany, vysokému morálnímu stavu, hrdinství a bojovému mistrovství příslušníků sovětských ozbrojených sil.